

19. Пешак М. М. Формальні ознаки членування тексту грамот / М. М. Пешак // Пешак М. М. Стиль ділових документів XIV ст. (структура тексту). – К. : Наук. думка, 1979. – С. 65–79.
20. Плющ Н. П. Сучасна українська мова. Орфоепія : навч. посіб. / Н. П. Плющ, В. В. Бондаренко. – К. : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2007. – 207 с.
21. Русанівський В. М. Нове в українському правописі / В. М. Русанівський. – К. : Вид-во Акад. наук УРСР, 1962. – 38 с.
22. Савченко І. С. Историчні витоки української пунктуації / І. С. Савченко // Київська старовина. – 2006. – № 5. – С. 58–65.
23. Сімович В. Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці / В. Сімович. – Київ ; Ляйпціг : [б. в.], 1919. – 584 с.
24. Смаль-Стоцький С. Граматика руської мови / С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер. – 3-тє вид., переробл. – Відень : [б. в.], 1914. – 205 с.
25. Сучасна українська літературна мова: Стилїстика / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1973. – 588 с.
26. Федчик В. А. Функціональна парадигма пунктуації усередині речення-фрази [Електронний ресурс] / В. А. Федчик. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15.PNR_2007/Philologia/21842.doc.htm
27. Шапиро А. Б. Основы русской пунктуации : монографія / А. Б. Шапиро, В. В. Виноградов (отв. ред.) ; АН СССР, Ин-т языкознания. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1955. – 399 с.
28. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. – 408 с.

Андрощук Наталія. Формирование пунктуационной системы современного украинского языка и ее отображение в источниках правописаний. В статье отображены важнейшие этапы становления и развития пунктуационной системы украинского языка, начало которой соотносят с письменными традициями XIV–XVI в. Детально проанализировано влияние пунктуационных систем, свойственных другим языкам, в частности, греческой, русской и немецкой. Установлена динамика пунктуационных знаков, изменение их функционального статуса в разные исторические периоды, а также прослежено их отображение в основных источниках правописаний и грамматиках украинского языка.

Ключевые слова: пунктуационная система, пунктуационный знак, правописание.

Androshchuk Nataliya. Formation of Modern Ukrainian Punctuation System and Its Reflection in Spelling Sourcebooks. The article shows the most important stages of development of Ukrainian punctuation system. Its formation is related to the Written Traditions of the XIV–XVI centuries. The influence of foreign languages punctuation (such as Greek, Russian and German) is analyzed in detail. It is shown the development of punctuation marks, their functions in different historical periods also in different spelling and grammar sourcebooks.

Key words: punctuation system, punctuation mark, spelling sourcebook.

Стаття надійшла до редколегії
21.03.2013 р.

УДК 811.161.2'367

Ольга Бакун

Словосполучення як засіб вираження постсегментного компонента називного роз'яснювально-пояснювального змісту

У статті розглянуто синтаксичні засоби вираження постсегментного компонента одного з різновидів сегментних конструкцій – називного роз'яснювально-пояснювального змісту. Виокремлено структурно-семантичні типи словосполучень у функції постсегментного компонента досліджуваних структур.

Ключові слова: сегментна конструкція, називний роз'яснювально-пояснювального змісту, постсегментний компонент, словосполучення, структурна класифікація, семантична класифікація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень із цієї проблеми. Для вивчення будь-якого явища (лінгвістичного чи екстралінгвістичного) необхідно перш за все дослідити його структуру.

Сегментні конструкції (СК) з називним роз'яснювально-пояснювальним змісту, вперше виокремлені Н. С. Валгіною [2], широкоживані в публіцистиці, зокрема, заголовках газет. Аналіз науково-теоретичної літератури (Г. М. Акімова [1], О. П. Сковородников [7] та інші), присвяченої конструкціям експресивного синтаксису і, зокрема, сегментації, засвідчує, що структура постсегментного компонента СК з називним роз'яснювально-пояснювальним змісту не достатньо досліджена з погляду синтаксичної природи. За зауваженням Н. О. Шигаревської, друга частина – постсегментний компонент СК – це предикативна група, яка за своїм складом – повноскладне, закінчене речення [11]. Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що в СК із називним роз'яснювально-пояснювальним змісту постсегментний компонент може мати різне синтаксичне вираження: від словоформи (синтаксеми) – до різних типів складного речення і, навіть, складного синтаксичного цілого.

Оскільки такий тип СК як називний роз'яснювально-пояснювальний змісту не достатньо вивчений у сучасній лінгвістиці, то ми вважаємо **актуальним** дослідження одного з засобів вираження постсегментного компонента – словосполучення, як одного з аспектів дослідження структурної організації СК, регламентованих обсягом статті.

Предметом дослідження ми обрали СК з називним роз'яснювально-пояснювальним змісту. Джерелом фактичного матеріалу слугували заголовки газет «Високий замок», «Голос України», «Експрес», «Подільські вісті» та «Україна молода». З них дібрано та закартковано 2500 СК аналізованого типу.

Мета дослідження – виявити структурні та семантичні типи словосполучень у функції постсегментного компонента називного роз'яснювально-пояснювальний змісту. Визначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) вивчити науково-теоретичну літературу з досліджуваної проблеми; 2) шляхом суцільної вибірки зібрати фактичний матеріал – СК із називним роз'яснювально-пояснювальним змісту – із визначених джерел фактичного матеріалу; 3) проаналізувати синтаксичні засоби вираження постсегментного компонента досліджуваних СК; 4) визначити частотність уживання різних типів словосполучень як постсегментного компонента називного роз'яснювально-пояснювальний змісту.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Аналіз фактичного матеріалу дозволив зафіксувати частотне вживання словосполучення у функції постсегментного компонента СК із називним роз'яснювально-пояснювальним змісту. На думку О. С. Мельничука, словосполучення в українській мові може бути визначене як синтаксична конструкція, утворена з двох або кількох повнозначних (у тому числі займенникових) слів, послідовно пов'язаних між собою засобами синтаксичного зв'язку [9, с. 51].

У лінгвістиці словосполучення розглядають у плані структури, семантики й загальносинтаксичних ознак. За класифікацією О. С. Мельничука, виділяють такі типи словосполучень в українській мові:

1. Залежно від типів синтаксичного зв'язку, який пов'язує компоненти простого чи основні компоненти складного словосполучення, розрізняють підрядні та сурядні словосполучення.

2. Залежно від кількості наявних у їхньому складі компонентів – повнозначних чи займенникових слів – словосполучення поділяють на прості й складні.

3. За загальносинтаксичною семантикою словосполучення поділяють на атрибутивні, об'єктні, адвербіальні тощо [9].

І. І. Слинько розмежує словосполучення за двома принципами:

1. За морфологічною приналежністю головного компонента.

2. За кількістю компонентів [8].

За кількістю компонентів автор поділяє словосполучення на прості, складні та комбіновані.

І. І. Слинько під простим розуміє «словосполучення, яке не можна поділити на інші словосполучення, тобто словосполучення мінімального складу» [8, с. 67]; складне словосполучення – «словосполучення, яке можна розкласти на словосполучення мінімального складу і слово» [8, с. 68]; комбіноване – «словосполучення, яке розкладається на два і більше простих словосполучень» [8, с. 68].

Розглянемо детально кожен із зазначених вище груп словосполучень у функції постсегментного компонента СК із називним роз'яснювально-пояснювальним змісту.

За типами синтаксичного зв'язку між компонентами словосполучення поділяють на дві групи – сурядні й підрядні. **Сурядне словосполучення** складається із двох компонентів, поєднаних сурядним зв'язком (єднальним, протиставним, розділовим) [9, с. 58].

Сурядні словосполучення класифікують на основі трьох диференційних ознак: 1) за характером сурядного зв'язку; 2) за синтаксичними відношеннями, мотивованими зв'язком; 3) за засобами зв'язку.

За типами сурядного зв'язку виокремлюють відкриті й закриті словосполучення. У відкритих сурядних словосполученнях за допомогою єднальних, розділових сполучників або безсполучникового зв'язку об'єднана невизначена кількість компонентів (два та більше компонентів). Відзначимо, що досліджуваний матеріал охоплює широке коло виокремлених типів словосполучень у структурі СК: *Рекреаційні зони: реалії і перспективи* (ВЗ, 2009, грудень, 10); *Рада директорів: потрібне і приємне* (ПВ, 2010, квітень, 01); *День побачень: з мімозою і без часнику* (УМ, 2009, березень, 04); *Недружні захоплення: природа та протидія* (ГУ, 2010, березень, 27); *Пожежі: причини та наслідки* (ПВ, 2010, жовтень, 21); *Газ у хаті: бути чи не бути* (ГУ, 2009, січень, 11); *Культура – 2009: події, особистості* (ПВ, 2009, грудень, 31).

Закриті сурядні словосполучення характеризуються тим, що: 1) у них поєднані лише два компоненти, 2) компоненти можуть бути поєднані протиставним зв'язком: *Дівочі бійки: не на життя, а на смерть* (ВЗ, 2009, березень, 03); *Пластиковий посуд: зручно, але шкідливо!* (ГУ, 2009, листопад, 12); *Мовна проблема: не хвороба, а симптом* (УМ, 2010, квітень, 03).

Отже, відкриті сурядні словосполучення як постсегментний компонент типові для досліджуваних структур. У кількісному співвідношенні вони представлені набагато ширше, ніж словосполучення закриті (76 % і 23 % відповідно).

Підрядні – це словосполучення, головні компоненти яких поєднані різними типами підрядного зв'язку (узгодженням, керуванням, приляганням, сполучниково-підрядним зв'язком) [9, с. 58]. Класифікації підрядних словосполучень подано нижче.

Структурна класифікація словосполучень. До простого за структурою словосполучення відносять словосполучення, до складу якого входять два повнозначних або займенникових слова, з'єднаних між собою за допомогою одного з трьох способів підрядного зв'язку: узгодження, керування, прилягання.

1. Досить поширені СК, постсегментний компонент яких виражений словосполученням із підрядним типом зв'язку – узгодженням (20 %). Аналіз фактичного матеріалу переконує, що іменник виступає головним компонентом такого словосполучення, а залежне слово виражене якісним прикметником: *«Бюджет – 2010» – антикризова програма* (ПВ, 2009, жовтень, 01); *Олег Гусев: скромний голеадор* (Е, 2009, жовтень, 08); *ГМК: обережний оптимізм* (ГУ, 2009, жовтень, 31). Рідше залежний компонент словосполучення виражений відносним прикметником: *Весна: сезонна атака* (ПВ, 2010, лютий, 11); *Регіон: політичний спектр* (ГУ, 2009, жовтень, 30);

2. Вживання у функції постсегментного компонента простого словосполучення з підрядним способом зв'язку – керуванням характерне для СК з називним роз'яснювально-пояснювальним змістом (27 %).

Досліджуваний матеріал фіксує тільки присубстантивне керування (100 %). Це пояснює специфіка номінативних конструкцій, до складу яких входить «називний відмінок» (Н. С. Валгіна): *Народний рух України: 20 років боротьби* (ПВ, 2009, червень, 11); *Справа Гонгадзе: білоруський варіант* (УМ, 2010, вересень, 07).

Отже, у функції постсегментного компонента називного роз'яснювально-пояснювального змісту вживають прості словосполучення із двома типами підрядного зв'язку – узгодження та керування. Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що словосполучення з підрядним типом зв'язку – керуванням – більш характерне для досліджуваного типу СК.

Складне словосполучення у функції постсегментного компонента називного роз'яснювально-пояснювального змісту. Складне словосполучення характерне тим, що воно складається більше, ніж із двох повнозначних або займенникових слів. У проаналізованому фактичному матеріалі – це словосполучення із засобами зв'язку керування та узгодження: *Увага: пряма телефонна лінія* (ПВ, 2009, серпень, 20); *«Перевесло» – свято творчої душі* (ПВ, 2010, березень, 04); *Весна – сезонна атака вірусів* (ПВ, 2010, лютий, 11). Такі словосполучення в постсегментному компоненті СК вжиті в 40 % випадків.

Комбіноване словосполучення у функції постсегментного компонента називного роз'яснювально-пояснювального змісту. Комбіноване словосполучення характерне тим, що виступає комбінацією словосполучень із двома чи кількома підпорядкованими словами: *Ранок споживача: фаль-*

шивий сніданок під фальшиву телерекламу (ГУ, 2009, листопад, 12); *Любисток. Сторінка для сімейного читання* (ПВ, 2009, жовтень, 22); *Воронін: берлінський культ особи* (ВЗ, 2009, лютий, 16); *Принцеса і жебрачка: стара казка на новий лад* (ВЗ, 2009, вересень, 03).

Такі словосполучення у функції постсегментного компонента трапляються значно рідше (13 %).

Отже, за кількістю компонентів і засобами підрядного зв'язку в СК у функції постсегментного компонента зафіксовано три структурні типи словосполучень: прості, складні та комбіновані. При цьому вживання простих словосполучень із підрядним типом зв'язку – керуванням – характерне для СК роз'яснювально-пояснювального змісту.

Семантична класифікація словосполучень. За загальносинтаксичною семантикою для досліджуваних конструкцій найбільш характерне вживання у функції постсегментного компонента словосполучення з *атрибутивним відношенням* (74,2 %). Аналіз фактичного матеріалу дозволив виокремити такі семантичні різновиди атрибутів-поширювачів, виражених іменником у родовому, орудному та місцевому відмінках, як-от:

1) родовий *означальний*, що характеризує якісну ознаку, притаманну предмету більшою чи меншою мірою: *Хмельниччина і Янукович: складові успіху* (ВЗ, 2009, грудень, 03);

2) родовий *при запереченні*: *«Карпати»: п'ятий матч без перемог...* (ВЗ, 2009, квітень, 28);

3) орудний *супроводжувальної ознаки*: *Аліча: літо з кислинкою* (ВЗ, 2010, серпень, 20);

4) місцевий відмінок уживається зі значенням *повноти ознаки*: *Місто на воді: риболовля на асфальті* (ГУ, 2010, квітень, 20).

Об'єктні відношення менш поширені як постсегментний компонент називного роз'яснювально-пояснювального змісту (21,6 %). Виокремлюємо такі семантичні різновиди об'єктних поширювачів:

1) об'єкт, на користь якого здійснюється дія: *«Країна мрій»: рай для фестивалів, пекло для ремісників* (ВЗ, 2010, липень, 20);

2) об'єкт, на який поширюється дія (означальне слово в цьому випадку виражене віддієслівним іменником): *Велика рогата проблема: імпорт і декларування цін* (ГУ, 2009, травень, 30).

Обставинні відношення спостерігаємо між словом, яке позначає дію чи стан, і словом, яке називає різного виду обставини, пов'язані з цією дією або станом. Проте необхідно зазначити, що досліджуваним конструкціям у функції постсегментного компонента характерні синкретичні обставинно-атрибутивні відношення: *Чернігівські актори: успіх у Польщі* (ГУ, 2010, червень, 25); *«Золотий вересень»: свіжий погляд у жахливе минуле* (ВЗ, 2010, липень, 02). У наведених прикладах наявний компонент атрибутивної семантики.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, конструкції з називним роз'яснювально-пояснювального змісту, постсегментний компонент яких виражений словосполученням, – поширені. До того ж, характерні словосполучення з підрядним типом зв'язку – керуванням, а з погляду семантики – поширені компоненти з атрибутивними відношеннями. Наше дослідження охоплює лише частково питання особливостей структурної організації СК з називним роз'яснювально-пояснювального змісту, оскільки лінгвістично цікаве вивчення інших лексико-граматичних засобів вираження структурних компонентів досліджуваних конструкцій.

Джерела та література

1. Акімова Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка / Г. Н. Акімова. – М. : Высш. шк., 1990. – 168 с.
2. Валгина Н. С. Активные процессы в современном русском языке / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2001. – 304 с.
3. Високий замок. – 2009–2010.
4. Голос України. – 2009–2010.
5. Експрес. – 2009–2010.
6. Подільські вісті. – 2009–2010.
7. Сковородников А. П. Экспрессивные синтаксические конструкции современного русского литературного языка: Опыт системного исследования / А. П. Сковородников. – Томск : Изд-во Томск. ун-та, 1981. – 255 с.
8. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, Н. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.
9. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1972. – 511 с.

10. Україна молода. – 2009–2010.

11. Шигаревская Н. А. Новое в современном французском синтаксисе / Н. А. Шигаревская. – М. : Просвещение, 1977. – 103 с.

Бакун Ольга. **Словосочетание как средство выражения постсегментного компонента именительного разьяснительно-пояснительного смысла.** В статье рассмотрено синтаксические средства выражения постсегментного компонента одного с разновидностей сегментированных конструкций – именительного разьяснительно-пояснительного смысла. Выделено структурно-семантические типы словосочетаний в функции постсегментного компонента исследуемых структур.

Ключевые слова: сегментированная конструкция, именительный разьяснительно-пояснительного смысла, постсегментный компонент, словосочетание, структурная классификация, семантическая классификация.

Bakun Olha. **Word Combination as a Means of Postsegmental Component Expression of a Nominative of Elucidatory-explanatory Matter.** Syntactical means of postsegmental component expression of one of the types of segmental constructions – nominative of elucidatory-explanatory matter – have been studied in the article. Structural and semantic types of word combinations in the function of a postsegmental component of studied structures have been distinguished.

Key words: a segmental construction, nominative of elucidatory-explanatory matter, a postsegmental component, a word combination, a structural classification, a semantic classification.

Стаття надійшла до редколегії
01.04.2013 р.

УДК 821.161.2Українка09

Світлана Богдан

Мовчання в епістолярній поведінці Лесі Українки

У статті розглянуто особливості мовчання як елемента комунікативної поведінки в епістолярних текстах Лесі Українки. Основну увагу зосереджено на з'ясуванні об'єктивних і суб'єктивних мотивів епістолярного мовчання адресантки, на типових виправдальних і коментувальних контекстах. Проаналізовано реєстр мовних одиниць, що експлікують особистісне мовчання Лесі Українки, а також встановлено його диференційні ознаки.

Ключові слова: мовчання, епістолярна поведінка, мотиви, ритміка епістолярних діалогів.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мовчання як комунікативний феномен належить до одного з найбільш актуальних об'єктів сучасного наукового осмислення, і не лише лінгвістів, а й філософів, психологів, педагогів, психологів, етнологів, релігієзнавців [1–8; 11]. Передумови такого інтегрального зацікавлення цим комунікативним явищем цілком закономірно породжують передусім різність та множинність інтерпретацій і потрактувань його функційного статусу в комунікації, в системі комунікативних актів, а також термінологічного визначення різновидів мовчання.

Різні погляди на комунікативний статус мовчання відображено, насамперед, в усій системі сучасних термінологічних визначень цього унікального явища: зокрема, В. В. Богданов вважає його *нульовим знаком* [2], С. В. Крестинський – *комунікативним знаком* [6], С. В. Мелікян, Я. В. Шабанова – *мовленнєвим актом* [7; 11], А. А. Кибрик – *комунікативним актом* [4], Н. Б. Корнилова – *невербальним знаком* [5], І. А. Садикова – як *етномовленнєву заборону* [8], С. Ю. Данилов – як *субжанр мовленнєвого жанру* [3] тощо.

Найбільш прийнятною інтерпретацією мовчання можна вважати ту, яка кваліфікує його як *мовленнєвий акт*. Підгрунтя такого твердження – наявність усіх ознак мовленнєвого акту за умов реалізації комунікативно значимого мовчання: *локуції, пропозиційного змісту, іллокуції та перлокуції*. Кожне мовчання має, до того ж, подібну до будь-якого мовленнєвого акту комунікативну структуру, що передбачає наявність мовця й слухача. Це дає підстави визначати мовчання як інтенціональне й антропологічно окреслене.

Епістолярне мовчання, чи мовчання як елемент епістолярної комунікації, не було дотепер об'єктом вивчення, незважаючи на те, що належить до її сутнісних ознак. Спробуємо дослідити його крізь призму епістолярних діалогів Лесі Українки.